

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

PECULIARITIES OF CONDUCTING INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS ON CRIMES IN THE ECONOMIC SPHERE

Репчонок А.Ю., аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3406-0151>

У статті виокремлено та охарактеризовано такі особливості проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки, як: 1) специфіка слідчих (розшукових) дій, які проводяться при розслідуванні економічних злочинів та 2) використання спеціальних знань під час їх проведення. З огляду на дослідження матеріалів слідчої та судової практик характерними слідчими (розшуковими) діями, які проводяться в ході розслідування економічних злочинів, є огляд, і зокрема огляд документів, обшук житла чи іншого володіння особи, допит свідків, підозрюваного, проведення експертизи. Значна кількість доказової інформації про економічні злочини отримується під час огляду документації фінансово-господарської діяльності, у зв'язку з чим дана дія вимагає ретельного ознайомлення із ними. Для пошуку доказової інформації слідчий (детектив), який здійснює досудове розслідування, повинен володіти знаннями у сфері економіки. Види експертиз, які призначаються у даних видах проваджень, обумовлюються специфікою та видом протиправних діянь. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що найчастіше призначаються економічні експертизи. Втім, враховуючи певні обставини справи в разі необхідності можуть призначати й інші експертизи, зокрема: технічна експертиза документів, почеркознавча експертиза, будівельно-технічна, товарознавча, експертиза комп'ютерної техніки та програмних продуктів, експертиза відеозвукозапису, телекомунікаційна експертиза. При розслідуванні економічних злочинів важливим є залучення спеціаліста під час допиту свідків, підозрюваних, а також в ході обшуку. Проведене дослідження дало можливість виокремити такі форми участі спеціаліста – економіста у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки, як тактична, методична, консультативна допомоги.

Ключові слова: економічні злочини; кримінальне провадження про злочини у сфері економіки; слідчі (розшукові) дії; огляд; огляд документів; допит; проведення експертизи; спеціаліст.

The article singles out and characterizes the following features of conducting investigative (search) actions in criminal proceedings on crimes in the economic sphere, such as: 1) the specifics of investigative (search) actions that are carried out during the investigation of economic crimes and 2) the use of special knowledge during their conduct. Based on the study of investigative and judicial practice materials, the typical investigative (investigative) actions carried out during the investigation of economic crimes are a review, and in particular a review of documents, a search of a person's home or other possessions, questioning of witnesses, a suspect, conducting an examination. A significant amount of evidentiary information about economic crimes is obtained during the review of the documentation and economic activities, in connection with which this action requires careful familiarization with them. In order to search for evidentiary information, the investigator (detective) who conducts the pre-trial investigation must have knowledge in the field of economics. The types of examinations that are assigned in these types of proceedings are determined by the specifics and type of illegal acts. Studying the materials of criminal proceedings showed that economic examinations are most often appointed. However, taking into account certain circumstances of the case, if necessary, other examinations may be appointed, in particular: technical examination of documents, handwriting examination, construction and technical examination, product examination, examination of computer equipment and software products, examination of video and audio recording, telecommunications examination. When investigating economic crimes, it is important to involve a specialist during the interrogation of witnesses, suspects, as well as during the search. The conducted research made it possible to single out such forms of participation of a specialist - an economist in criminal proceedings about crimes in the field of economics, as tactical, methodical, advisory assistance.

Key words: economic crimes; criminal proceedings on crimes in the economic sphere; investigative (search) actions; review; review of documents; interrogation; examination; specialist.

Постановка проблеми. У теорії кримінального процесуального права збирання доказів, поряд з їх оцінкою та перевіркою, розглядається як окремий елемент процесу доказування. Збирання доказів у юридичній літературі визначається як виконання суб'єктами доказування в межах їх повноважень процесуальних дій, спрямованих на виявлення, витребування, отримання та закріплення доказів в установленому законом порядку [1, с. 39]. Збирання доказів у кримінальному провадженні здійснюється відповідно до ст. 93 КПК України. Даний процес полягає у практичній діяльності певних учасників кримінального провадження по формуванню доказів та подальшому їх процесуальному оформленню. Слід констатувати, що процес доказування має специфіку при розслідуванні певної категорії справ, і зокрема, є певні особливості під час збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки. Одним із способів збирання доказів є проведення слідчих (розшукових) дій, особливостям здійснення яких і буде присвячена ця стаття.

Стан опрацювання. Науковою основою даної статті стали праці таких українських науковців, як А.Ф. Волобуєв, Є.Д. Лук'яничков, В.М. Попович, О.В. Пчеліна, Р.Л. Степанюк, Т.О. Часова, С. С. Чернявський а також інших дослідників, які зробили значний внесок у розробку

правових аспектів, пов'язаних із розслідуванням злочинів економічного спрямування. При цьому низка питань потребує розгляду та більш детального вивчення, особливо проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування економічних злочинів.

Метою статті є виокремлення особливостей у проведенні слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки та надання характеристики тим діям, які мають певну специфіку в ході розслідування даної категорії злочинів.

Виклад основного матеріалу. Вивчення та узагальнення слідчої та судової практики, аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що під час розслідування економічних злочинів є певні особливості у проведенні слідчих (розшукових) дій.

Перша особливість – специфіка слідчих (розшукових) дій, які проводяться при розслідуванні економічних злочинів. Допит осіб, обшук та огляд, проведення експертизи є тими слідчими (розшуковими) діями, що здійснюється майже у всіх кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки.

Огляд місця події є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, який здійснюється за загальними правилами, вставленими у ст. 237 КПК України. Однією з особли-

востей економічних злочинів є те, що на різних стадіях їх вчинення (організації, підготовки, безпосереднього вчинення та приховування) використовується різні документи. Отже, така документація, зміст документів, зміни внесені до них можуть бути слідами економічних злочинів, які повинні бути ретельно досліджені слідчим (детективом). Саме тому під час огляду місця події повинні бути ретельно досліджені ті документи, що можуть мати відношення до вчинення злочину та за необхідності вилучені. У такому випадку слідчий (детектив) повинен виявити документи, зокрема: а) ті, що містять сліди економічного злочину; б) в яких відображено інформацію орієнтовного характеру; в) які використовувались як засіб досягнення умислу.

Зауважимо, що огляд документів може проводитися як самостійна слідча (розшукова) дія або проводиться в межах іншої слідчої (розшукової) дії – огляду місця події, огляду приміщення, обшуку житла чи іншого володіння особи. Окремих вимог щодо проведення огляду документів у процесуальному законні не закріплено, у зв'язку з цим слід користуватись положеннями ст. 237 КПК України.

Слід цілком погодитись із О.В. Пчеліною, про те, що «оглядаючи документ, в першу чергу потрібно звернути увагу на його стан, наявність видимих ознак пошкодження. Потім необхідно ознайомитися зі змістом документа. При цьому, особливу увагу звернути на наявність, зміст, виконання і розміщення реквізитів документа. Також слід виявити та зафіксувати наявність виправлень, їх зміст та інших ознак, котрі можуть вказувати на можливість підробку документа. В окремих випадках необхідно використовувати технічні засоби для виявлення як слідів підробки, так і слідів людини на документах, що оглядаються» [2, с. 346-347].

У випадку виникнення потреби у проведенні обшуку, слідчий (детектив) може примусово обстежити житло чи інше володіння особи приміщення з метою відшукування речей, документів чи осіб. Обшук може бути проведено за місцем роботи, проживання підозрюваного або інших осіб (рідних, близьких, знайомих, співучасників. Під час розслідування економічних злочинів, найчастіше, предметом обшуків є документи, предмети неправомірної вигоди, комп'ютерна та копіювально-розмножувальна техніка.

З розвитком цифрових технологій та поступовим впровадженням їх у нашу діяльність, під час розслідування економічних злочинів може виникнути ситуація щодо необхідності огляду електронного документа. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [3]. Зауважимо, що у КПК України не міститься окремої норми щодо процесуального порядку такого огляду, у зв'язку з тим слід виходити із загальних правил огляду як слідчої (розшукової) дії.

З урахуванням правил Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, затвердженої постановою КМУ від 17 січня 2018 р. № 55 а також фахових думок вважаємо, що під час огляду електронного документа, необхідно дослідити час його складання (створення) та/чи його наявність на певний момент часу. В протокол огляду документа доцільно зафіксувати наявність приєднаної до електронного документа (електронних даних) або логічно поєднаної з ним позначки часу. Також електронний документ перевіряється на зараження його вірусом, на цілісність і справжність усіх накладених на нього електронних цифрових підписів, включаючи ті, що накладені (проставлені) згідно із законодавством як аналоги печатки. Також перевіряється наявність супровідної документації – заповненої реєстраційно-контрольної

картки в електронній і/чи паперовій формі, повідомлення про прийняття та реєстрацію електронного документа [4; 5, с.160-161].

Однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки є допит, який, найчастіше, проводиться із свідками, підозрюваними. Ефективність проведення даної дії залежить від якісної підготовки, що обумовило значну увагу до цього питання на науковому рівні [6, 7]. Як наголошується у наукових виданнях, «тактичні прийоми допиту варіюються насамперед залежно від процесуального та соціального статусу допитуваного, займаної ним позиції в кримінальному провадженні. Зокрема, в якості свідків можуть бути допитані підлеглі й інші колеги по роботі, рідні та близькі, друзі, очевидці, обізнані особи. Під час допиту підлеглих і колег слід з'ясувати сферу їх діяльності; процедуру проходження служби; нормативно-правове регулювання їх діяльності; обсяг повноважень і способів їх затвердження; особливості документообігу; характер відносин між допитуваним і підозрюваним, а також між колегами і підозрюваними; наявні конфлікти; факти порушень службової дисципліни з боку підозрюваного; наявні корумповані зв'язки тощо. У рідних, близьких та друзів насамперед з'ясовуються характеризуюча особистість підозрюваного інформація; факти погроз по відношенню до підозрюваного чи його близьких у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків; відомості про службову діяльність підозрюваного, отримані з його розповідей тощо. Допитуючи очевидців, слідчий в першу чергу повинен з'ясувати ті обставини, за яких особа сприймала інформацію, зміст сприйнятого. Обізнаних осіб найчастіше допитують в якості свідків для отримання відомостей про ті обставини, для дослідження яких потрібні спеціальні знання. Такі свідчення переважно полягають в наданні довідково-роз'яснювальної допомоги з певних питань, що потребують обізнаності в окремих галузях знань» [2, с. 346-347].

Друга особливість у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування економічних злочинів полягає у використанні спеціальних знань під час їх проведення.

Використання спеціальних знань шляхом **проведення експертизи**, і зокрема, певних її видів, є специфікою при розслідуванні економічних злочинів. Цьому питанню присвячена неабияка увага серед науковців [8-10].

Під час розслідування економічних злочинів можуть призначатися різні види експертиз, основною з яких є саме економічна експертиза. Зауважимо, що серед науковців не склалося єдиного розуміння щодо класифікації підвидів економічної експертизи, хоча це питання є важливим з огляду на необхідність розроблення експертних методик. Відповідно це призводить до суперечностей у слідчій та експертній практиці, науково-методичних рекомендаціях з питань призначення та проведення експертиз, окремих методиках розслідування злочинів. А отже його вирішення має не лише теоретичне значення для вдосконалення теорії судової експертизи, а має практичне значення для з'ясування предмету дослідження при розслідуванні протиправних діяч у сфері економіки.

Цілком обґрунтованою є позиція А.В. Свінцицького та А.М. Падалка про те, що критерієм класифікації судово-економічних експертиз є галузь економічних знань. Залежно від цього критерію, накові економічні експертизи поділяють на наступні види: «а) судово-бухгалтерська експертиза, предметом якої є операції фінансово-господарської діяльності, що відображаються в документах бухгалтерського обліку та звітності; б) фінансово-економічна експертиза, що включає: дослідження ознак і способів спотворення даних про фінансові показники, що впливають на фінансовий результат і розрахунки за зобов'язаннями господарюючого суб'єкта; розрахунок пайової участі засновників (акціонерів) в майні і розподі-

леного прибутку господарюючого суб'єкта; в) фінансово-кредитна експертиза, в ході якої проводиться дослідження ознак і способів спотворення даних про фінансові показники, що характеризують платоспроможність, кредитоспроможність, використання і повернення кредитів господарюючого суб'єкта» [11, с. 98-100].

Беручи до уваги наукові розробки, особливу увагу слід приділити з'ясуванню питання щодо поняття та видів економічної експертизи на нормативному рівні. Відповідно до пункту 1.2.3. глави розділу I Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (далі – Інструкції № 53/5) [12] основними підвидами економічної експертизи є: експертиза бухгалтерського та податкового обліку; експертиза фінансово-господарської діяльності; експертиза фінансово-кредитних операцій.

Враховуючи те, що економічні злочини можуть передбачати різноманітні протиправні дії у різних сферах господарювання, за конкретних умов кримінального провадження в разі необхідності можуть призначати й інші, окрім економічної, експертизи. Як зазначає В.С. Давиденко, під час розслідування злочинів, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем, а також інших злочинів у сфері господарської та службової діяльності, окрім як судово-економічної експертизи, призначають судово-бухгалтерські (експертизи бухгалтерських операцій на промислових підприємствах, у бюджетних організаціях, на підприємствах торгівлі, у будівельних організаціях тощо); судово-товарознавчу; судово-технологічну; криміналістичні (наприклад, почеркознавчу, техніко-криміналістичну експертизу документів, трасологічну); інженерно-технічні; судово-агропромислові [13, с. 183].

Дослідження матеріалів кримінального провадження засвідчило деякі проблемні моменти під час призначення та проведення експертизи при розслідуванні економічних злочинів. По-перше, іноді слідчі не достатньо інформовані щодо видів економічної експертизи, що призводить до того, що під час призначення експертизи вони ставлять запитання, які виходять за межі спеціальних знань експерта. По-друге, іноді виникає ситуація, коли слідчі направляють експерту матеріали без відповідної підготовки та збирання певних документів. А отже, з-за відсутності необхідних для проведення експертизи документів експерти не можуть дати відповіді на поставлені питання.

Отже, стосовно проведення експертизи при розслідуванні економічних злочинів хочемо підсумувати та зауважити наступне. Види експертиз, які можуть призначатися у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки обумовлюються специфікою та видом протиправних діянь. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що найчастіше призначаються економічні експертизи. Втім, враховуючи певні обставини справи в разі необхідності можуть призначати й інші експертизи, зокрема:

а) технічна експертиза документів, зокрема, для встановлення фактів і способів унесення змін до документів (угод, актів, платіжних відомостей, товарно-транспортних накладних) та виявлення їх первинного змісту;

б) почеркознавча експертиза – для ідентифікації виконавця рукописного тексту, підпису на певному документі, пов'язаному з господарською, фінансовою діяльністю;

в) будівельно-технічна – для достовірного визначення якості будівельних і ремонтних робіт, виконаних на всіх етапах будівництва, їхня відповідність будівельним нормам і договорам;

г) товарознавча – для визначення належності товарів до відповідних категорій, якісних змін до товарів і причин їх виникнення, встановлення способу виробництва товарів та їх виробника, визначення вартості товарної продукції;

г) експертиза комп'ютерної техніки та програмних продуктів – для встановлення обставин, пов'язаних із використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення, а також визначення їх вартості;

д) експертиза відеозвукозапису – для дослідження технічних засобів і носіїв аудіо або відеоінформації, одержаної під час фіксації протиправних дій підозрюваних, зокрема у кримінальних провадженнях про злочини корупційної спрямованості);

е) телекомунікаційна експертиза – для дослідження цифрових та аналогових приладів з метою встановлення технічних параметрів та стану об'єкта, визначення функціонального призначення.

Для дослідження фінансово-господарських документів, слід залучати висококваліфікованих фахівців – експертів у сфері економіки, навіть у тих ситуаціях, коли слідчий (детектив) володіє спеціальними економічними знаннями. Висновок експерта є одним із основних процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях з питань про злочини у сфері економіки.

Продовжуючи дослідження проблематики щодо використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій в ході розслідування економічних злочинів, особливу увагу слід приділити питанню **залучення спеціаліста**.

Статус спеціаліста у кримінальному провадженні регламентовано статтями 71, 72 КПК України. Під час досудового розслідування і судового розгляду, і зокрема у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки, спеціаліст може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Як зазначено у наукових виданнях, спеціальні знання у сфері економіки можуть мати такі основні носії цих знань, як судові експерти (фахівці, які є працівниками державних спеціалізованих установ, а також ті, хто не є працівниками цих установ), аудитори (державні установи, приватні аудитори, аудиторські фірми), ревізори [14, с. 141].

Підстави залучення спеціаліста до кримінального провадження можуть бути різними. Як зазначається у юридичній літературі, під час розслідування економічних злочинів спеціалісти залучаються до участі в слідчих (розшукових) діях у випадках: а) відсутності у слідчого спеціальних знань і навичок, необхідних для кваліфікованої підготовки та проведення слідчої (розшукової) дії; б) недостатнього оволодіння слідчим прийомами та засобами швидкого і якісного виконання певної роботи, що вимагає спеціальних знань і навичок; в) необхідності з етичних чи тактичних міркувань доручити виконання певних дій саме спеціалістові; г) одночасному застосуванні декількох засобів криміналістичної техніки; д) необхідності виконати значний обсяг роботи, яка потребує спеціальних знань та навичок [15, с. 414].

Закцентуємо увагу на важливості залучення спеціаліста під час огляду документації, що може відбуватися під час огляду місця події, або огляду, який проводиться в ході досудового розслідування. Спеціалісту відомі вимоги до документації різного роду, відповідно помітні порушення у документообігу. Вважаємо, що в якості спеціаліста доцільно долучати ту особу, яка в подальшому буде проводити експертизу.

При розслідуванні економічних злочинів важливим є залучення спеціаліста під час допиту свідків, підозрюваних, а також в ході обшуку. Під час допиту свідка або підозрюваного спеціаліст-економіст може допомогти слідчому з'ясувати обставини кримінального провадження та правильно оцінити отримані показання. Найчастіше спеціаліст надає під час допиту консультативну допомогу слідчому в формулюванні питань. Крім того, доволі часто особи, яких допитують користуються слабою обізнаністю

слідчого щодо спеціальних економічних знань. Іноді вони намагаються дезорієнтувати слідчого, використовуючи спеціальну термінологію. Відповідно, участь спеціаліста-економіста під час допиту свідка або підозрюваного може запобігти такій ситуації.

Консультативна допомога спеціалістів-економістів при проведенні обшуку, полягає в пошуку і вилученні знарядь протиправної діяльності, грошей і цінностей здобутих злочинним шляхом, документації, що має відношення до даного кримінального провадження.

В контексті піднятої проблематики слід навести позицію Р.Л. Степанюка, який досліджуючи питання щодо участі спеціаліста у кримінальному провадженні про злочини в бюджетній сфері, наголошує на необхідності у залученні: «а) спеціаліста для застосування технічних засобів фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; б) спеціаліста у відповідній галузі знань (бухгалтера, інженера-будівельника, економіста, фінансиста) для участі в допиті підозрюваного, а іноді – свідка й експерта; в) спеціаліста-бухгалтера, економіста, фінансиста або фахівця у галузі комп'ютерної техніки до обшуку чи вилучення документів; г) спеціаліста в галузі інженерної справи, будівництва до огляду місця проведення робіт, у ході яких були допущені розкрадання чи інші зловживання; г) спеціаліста для відібрання будівельних матеріалів, обладнання, сировини, інших зразків для експертизи; д) спеціаліста-товарознавця для участі у слідчих (розшукових) діях, пов'язаних із тимчасовим вилученням майна; е) спеціаліста в галузі криміналістичної техніки для участі в огляді технічних засобів, які містять зафіксовану інформацію щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення; є) спеціаліста у галузі почеркознавства, документознавства для участі в огляді документів – речових доказів тощо» [16, с. 231-232].

Проведений аналіз наукових джерел щодо використання спеціальних знань у кримінальному провадженні [17-20], а також з'ясування цього питання з точки зору його нормативного урегулювання дає можливість нам виокремити такі форми участі спеціаліста – економіста у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки:

а) тактична – полягає у допомозі із підготовки, організації та проведенні допиту, обшуку, огляду або іншої слідчої (розшукової) дії; виявленні та вилученні доказів, і зокрема документації, відборі відповідних зразків для проведення експертизи);

б) технічна допомога полягає у залученні спеціаліста-економіста сторонами кримінального провадження для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень тощо) (ч. 2 ст. 71 КПК України);

в) консультативна допомога, яка є однією з основних видів залучення спеціалістів-економістів. Проводячи схоже дослідження О.В.Шевченко зазначає, що «у даному випадку консультації спеціалістів-товарознавців є науково-обґрунтованими порадами, які виражаються в усних роз'ясненнях, довідках зі спеціальних товарознавчих питань, що можуть виникнути або виникають під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, процесуального оформлення їх результатів» [21, с. 107]. Аналогічної позиції притримуємось і ми, оскільки такі консультації є найбільш розповсюдженою формою непроцесуальної допомоги слідчому (детективу) особами, обізнаними в економіці, для вирішення широкого кола питань, у тому числі у консультації щодо термінології у сфері економіки. За консультаціями до осіб, які володіють спеціальними знаннями, слідчі (детективи) найчастіше звертаються з метою оцінки доказів, вчасного вирішення питання про призначення економічної експертизи, визначення кола питань, що адресуються експертові.

Однією із форм використання спеціальних знань є допит експерта. Так, відповідно до ч. 1 ст. 356 КПК

України «за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку» [22]. Водночас, у п. 11 ч. 2 ст. 65 КПК України встановлена заборона допитувати експерта як свідка щодо роз'яснення наданих ними висновків.

Як показує аналіз матеріалів судового провадження допит експерта в суді при розгляді кримінальних проваджень у сфері економіки іноді є важливою складовою доказової бази. Втім, не можемо не навести приклад судового рішення, в якому розглядалось питання щодо можливості допиту експерта під час досудового розслідування.

Згідно обставин справи особа підозрювалась у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 2 т. 364 КК України («Зловживання владою або службовим становищем»). Така підозра ґрунтується, зокрема, на висновку експертів за результатами проведення комісійної судово-економічної експертизи, складеного експертами Київського науково-дослідного інституту Міністерства юстиції України. Посилаючись на те, що викладені в цьому висновку висновки є необґрунтованими, захисник подав прокурору, який здійснює процесуальне керівництво в цьому кримінальному провадженні, клопотання про проведення слідчих дій, в якому просив допитати за участі сторони захисту судових експертів з приводу обставин проведення дослідження та фактичних даних, здобутих під час проведення комісійної судово-економічної експертизи, а також зроблених за її результатами висновків. Прокурор відмовив адвокату у задоволенні цього клопотання. Слідчий суддя Вищого антикорупційного суду, розглядаючи скаргу адвоката задовольнила її частково, зобов'язавши прокурора допитати судових експертів з метою встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні - зокрема, задля підтвердження або спростування висновків, викладених експертами у висновку комісійної судово-економічної експертизи [23].

Наведене судове рішення має значення з огляду формування подальшої слідчо-судової практики. При розслідуванні економічних злочинах, як правило, проводяться судові експертизи. КПК України забороняє допитувати експерта як свідка для роз'яснення наданих ним висновку, і зокрема економічного (п. 11 ч. 2 ст. 65). Водночас, у кодексі відсутні заборони щодо допиту експерта про порядок та процедуру проведення експертного дослідження. Якщо під час допиту будуть встановлені порушення процедури, порядку або методики проведення дослідження, це ставить під сумнів доказ, яким обґрунтовується повідомлення про підозру.

Висновки. У даній статті виокремлено та охарактеризовано такі особливості проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки, як 1) специфіка слідчих (розшукових) дій, які проводяться при розслідуванні економічних злочинів та 2) використання спеціальних знань під час їх проведення.

Ключовою особливістю кримінальних проваджень про злочини у сфері економіки є характерні слідчі (розшукові) дії, які проводяться в ході їх розслідування. З огляду на дослідження матеріалів слідчої та судової практик, такими є огляд, і зокрема огляд документів, обшук житла чи іншого володіння особи, допит свідків, підозрюваного, проведення експертизи. Значна кількість доказової інформації про економічні злочини отримується під час огляду документації фінансово-господарської діяльності, у зв'язку з чим дана дія вимагає ретельного ознайомлення із ними. Слід акцентувати увагу, що для пошуку доказової інформації слідчий (детектив), який здійснює досудове розслідування, повинен володіти знаннями у сфері економіки. Види експертиз, які призначаються у даних видах проваджень, обумовлюються специфікою та видом протиправних діянь. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що найчастіше призначаються економічні

експертизи. Втім, враховуючи певні обставини справи в разі необхідності можуть призначати й інші експертизи, зокрема: технічна експертиза документів, почеркознавча експертиза, будівельно-технічна, товарознавча, експертиза комп'ютерної техніки та програмних продуктів, експертиза відеозвукозапису, телекомунікаційна експертиза.

При розслідуванні економічних злочинів важливим є залучення спеціаліста під час допиту свідків, підозрюваних, а також в ході обшуку. Проведене дослідження дало можливість виокремити такі форми участі спеціаліста – економіста у кримінальних провадженнях про злочини у сфері економіки, як тактична, технічна, консультативна допомога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доказування у кримінальному провадженні: курс лекцій / [О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1, Каф. кримін. процесу та організації досуд. слідства. – Харків: ХНУВС, 2018. – 156 с.
2. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2017. 571 с.
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
4. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, затверджена постановою КМУ від 17 січня 2018 р. № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#top>
5. Пчеліна О. В. Особливості огляду електронного документа. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Харків, 10 груд. 2013 р) МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2013. С. 159-161.
6. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. Харьков, 1999. 157 с.
7. Чаплинський К. О. Підготовка до очної ставки як необхідна умова якісного проведення слідчої дії. *Форум права*. 2011. № 2. С. 947-952. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11ckopcd.pdf>
8. Комісарчук Р.В. Судові експертизи при розслідуванні злочинів у сфері економіки: навч.-метод. посіб. для магістрів 1-го курсу Ін-ту кримінальної юстиції / Р. В. Комісарчук; Нац. ун-т «Одеська юридична академія»; відп. ред. В. В. Тищенко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 89 с.
9. Чеберяк П.П. Завдання судових експертиз при розкритті й розслідуванні злочинів, вчинених в економічній сфері України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. № 10. С. 83-88.
10. Шрамко О.М. Можливості судово-економічних експертиз при розслідуванні окремих корупційних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 1. С. 162-165.
11. Свінцицький А.В., Падалка А.М. Поняття та значення судових експертиз у розкритті й розслідуванні організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування. *Інформація і право*. 2020. № 3(34). С. 96-103.
12. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#top>.
13. Давиденко В.С. Спеціальні знання в розслідуванні економічних злочинів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 178-187.
14. Горлачук О. До питання про спеціальні знання судового експерта-економіста. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 2 (24). С. 136-151. DOI: 10.32353/khrife.2.2021.09.
15. Криміналістика: підручник / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 544 с.
16. Степанюк Р.Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2012. 475 с.
17. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є., Петряєв С.Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник НТУУ «КПІ»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 4 (44). С. 125-130. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199742](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742)
18. Черноус Ю.М., Даніч Є.О. Особливості залучення спеціальних знань до кримінального провадження. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*. Київ: КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 593–597.
19. Шепітько В.Ю. Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*. Київ: КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 611–616.
20. Коваленко В.В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 317 с.
21. Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 317 с.
22. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
23. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 13.01.2020 р., справа № 991/24/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/86901129?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.60131118.2024409341.1673605389-1152065483.1637051056